

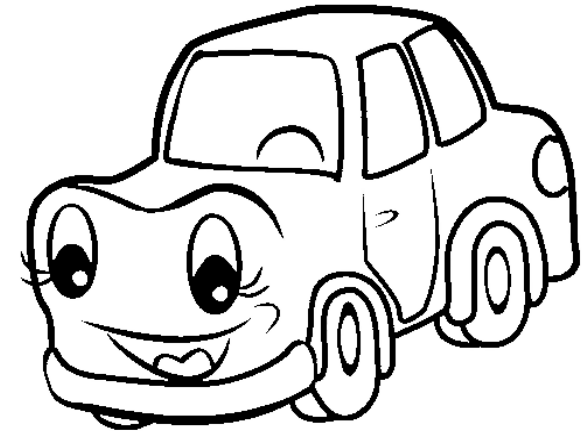
Autismus

v kontextu

dětského vývoje

Klíčové související otázky

- ❏ Co to vlastně je autismus?
- ❏ Udělali jsme něco špatně, když je naše dítě autistické?
- ❏ Jak odlišné jsou vlastně děti s autismem od vrstevníků?
- ❏ Co od nás potřebují děti s autismem?
- ❏ Má autismus i pozitivní stránky?

Co je autismus

Podle MKN-10 (WHO) patří mezi poruchy psychického vývoje

Pervazivní vývojové poruchy:

- ❏ **kvalitativní** porušení reciproční sociální interakce na úrovni komunikace
- ❏ omezený, stereotypní a opakující se soubor **zájmů** a činností
- ❏ tyto kvalitativní abnormality jsou pervazivním rysem chování jedince **v každé situaci**

Je více forem autismu, a tak se některé projevují ve vývoji později, jiné dříve.

Jak se projevuje autismus

Pervazivní (všepronikající) vývojové poruchy záporně mění tyto úrovně dítěte:

- ▣ motorickou,
  - ▣ emoční,
  - ▣ volní,
  - ▣ kognitivní,
  - ▣ řečovou.
- ▣ tím mění **celou osobnostní a psychosociální úroveň** dítěte, což mu **zabraňuje úspěšně se adaptovat** ve společnosti.

Co způsobuje autismus

Co vlastně víme?

- ❑ onemocnění způsobené **abnormálním vývojem** CNS: studie z Washingtonské univerzity z roku 2017 naznačuje, že v mozcích pacientů s PAS může být **až příliš mnoho synapsí**
- ❑ **vrozená** porucha mozku
- ❑ **neplatí** teorie o syndromu chladných matek
- ❑ **multifaktoriální** příčiny vzniku
- ❑ **genetická dispozice**
- ❑ v mnoha případech se vyskytuje dysfunkce nebo poškození **mozkového kmene**
- ❑ byly objeveny změny na **mozečku** (ovlivňuje i poznávací funkce, myšlení a řeč)

Co způsobuje autismus

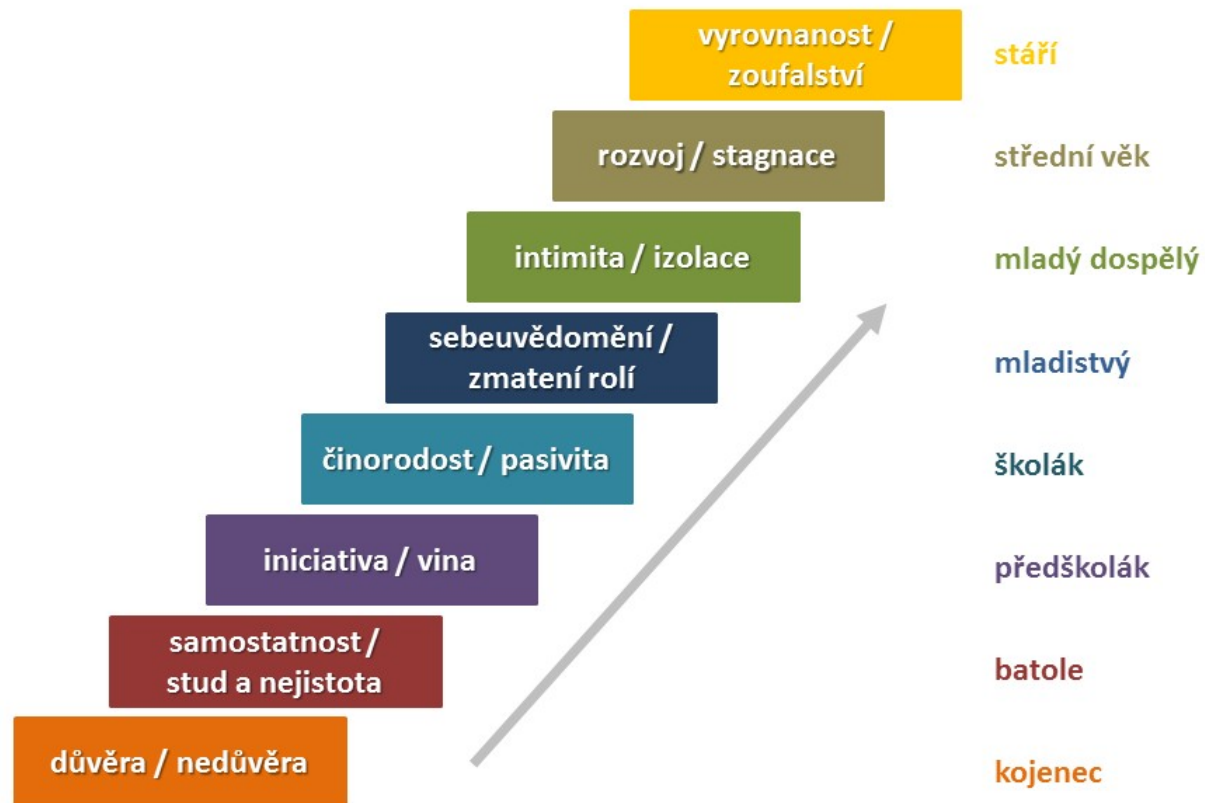
O čem se spekuluje?

- ❏ potíže v **prenatálním období** - matka mohla prodělat nějaké infekční onemocnění:
- ❏ když matky prodělaly v průběhu těhotenství **zarděnky**, bývají u jejich dětí zjištěny změny na **spánkovém a čelním laloku**
- ❏ **perinatální potíže** - těžký porod, přidušení, předčasný porod
- ❏ problémy v **postnatálním období** - úrazy CNS v raném dětství a možný vliv metabolismu na klinický obraz:
- ❏ lidé s autismem údajně nejsou schopni trávit dostatečně **lepek a casein** (mléčný protein)

Autismus v kontextu dětského vývoje

Vývojová stádia

podle E. H. Eriksona

zdroj obrázku: https://cs.wikipedia.org/wiki/Erik_Erikson

Kojenecký věk (do 12-18 měsíců)

Často špatně integrované reflexy u dětí s autismem:

- ❖ **Fear paralysis reflex** - stresující oční kontakt a **nízká tolerance stresu**, strach ze tmy, přecitlivělost na **senzorické vjemy**, těžká vestibulární senzitivita a predispozice k vyhýbání se pohybu, špatná rovnováha, nausea a závrať během pasivního rytmického cvičení, ztuhnutí hlavy a těla nebo snaha utéct pryč. Měl by vymizet do 12 týdnů po početí, kdy se začíná rozvíjet Moroův reflex. Děti s aktivním FPR si vyvíjejí **strategie, jak se uzavřít před světem**, aby se vyhnuly přetížení smyslů a stresu.
- ❖ **Moroův reflex** - dítě při úleku roztáhne ručičky a pěstičky na obě strany a poté jakoby rukama i nohama objímá matku. Měl by vymizet do 4 - 6 měsíců věku. Kromě senzorické přecitlivělosti je jeho špatná integrace doprovázena **svalovým napětím**, labilitou, rychlým **střídáním nálad**, přecitlivělostí na kritiku, horším sebevědomím, pocitem **nejistoty a závislosti**. Jeho přetrvávání může souviset i s rozvojem ADHD.

Kojenecký věk (do 12-18 měsíců)

Často špatně integrované reflexy u dětí s autismem:

- ❖ **Babkinův reflex** - objeví se po lehkém stlačení dlaní dítěte. Dítě otevře ústa a ohýbá hlavu ke straně. Tento reflex slouží k instinktivní stimulaci prsou, aby teklo mléko při kojení. Vymizet má během 4. měsíce věku, pokud nevymizí objevují se později:
  - ▶ **nižší svalový tonus rukou** a hypermobilita prstů,
  - ▶ menší citlivost rukou a **narušená jemná motorika**,
  - ▶ **problémy s řečí** a slabá artikulace,
  - ▶ hypersenzitivita na dotyk na rukou a obličeje,
  - ▶ bezděčné pohyby pusou a jazykem, když se dítě soustředí.

Kojenecký věk (do 12-18 měsíců)

Často špatně integrované reflexy u dětí s autismem:

- ❖ **Úchopový (palmární) reflex** - dítě uchopí prst a drží se pevným úchopem (až tak, že dítě můžeme zvednout). Ve 2 měsících věku splyne s hands pulling reflexem a vzniká schopnost uchopit předmět a dát si ho do úst. Pokud nevymizí po 1 roce věku bude **ovlivněna jemná motorika**. U malých dětí s autismem může být **ze začátku** problém v uvolnění úchopu, ale **později** může být naopak problém s úchopem a ruce mohou být velmi slabé. Aktivní úchopový reflex ovlivňuje schopnost kreslení a psaní.
- ❖ **Hands pulling reflex** - když držíme dítě okolo jeho zápěstí a táhneme dopředu, dítě ohne své paže a pomůže nám samo do sedu. Později v životě, aktivace tohoto reflexu způsobuje **napětí nebo problémy svalového tonu v oblasti předloktí**. Časté je mávání rukama, což představuje **sebestimulaci** dětí s autismem.

Kojenecký věk (do 12-18 měsíců)

Z psycho-motorického vývoje:

- ❖ **Ovládání hlavičky** kolem 2. měsíce je důležité pro orientaci. Pozvolna se rozvíjí také schopnost optického fixování předmětu nebo jeho částí, což je důležité pro pozdější **rozvoj jemné motoriky**. Významná je i **potřeba zmocnit se** fixovaného předmětu - míra motivace. Problémy v tomto období (zhruba 2. až 3. měsíc), mohou naznačovat budoucí potíže v dalším vývoji jemné motoriky.
- ❖ Od 4. měsíce **brouká** (napodobuje zvuky podobné slovům). Rovněž **dokáže manipulovat s předměty**.
- ❖ Od 6. až 8. měsíce **žvatlá** (opakuje podobné slabiky) - žvatlání je nejprve pudové a později napodobivé (tehdy neslyšící děti postupně přestávají vydávat zvuky). Bývá **schopno předat si předměty z ruky do ruky**.

Kojenecký věk (do 12-18 měsíců)

Z psycho-motorického vývoje:

- ❖ Od 9. měsíce již leze po čtyřech, pokouší se pohybově osamostatnit. Dokáže se již samo posadit, sedí pevně bez vrávorání. U opory se vzpřimuje do stoje. **Vnímá hloubku**. Začíná užívat tzv. **klešťové** či špetkové **uchopování** - dítě drží předmět mezi palcem a ukazováčkem. Pro dítě je v tomto období mnohem snadnější předmět uchopit než jej odložit, proto předměty odhazuje (prozatím tedy nikoli ze vzteku).
- ❖ Kolem 15. měsíce dochází k **uvolnění prstů** a dítě je schopno aktivně předměty pouštět (to je důležité pro další rozvíjení **volního jednání**).

Kojenecký věk (do 12-18 měsíců)

Psychologické aspekty kojeneckého lezení

- ❖ Dítě se dostane někam samo - důležité je jeho osamostatňování v tomto ohledu. Často **se matce dívá do obličeje** - odhaduje z její mimiky a gestikulace, co si může dovolit.
- ❖ Učí se prostorové orientaci, **vnímání velikosti** a dalších vjemových modalit. Začíná **chápat pojmy** "blízko" a "daleko".
- ❖ Dítě vstupuje do **nových sociálních situací**, imituje komplexnější chování.
- ❖ Projevuje se u něj značný pokrok v získání sebedůvěry - prožívá **nové typy strachu** a obav, ale také **nový pocit bezpečí**, když je blízko svých rodičů.
- ❖ Takto dochází k výraznému posunu kognitivních funkcí - tj. ve způsobech poznávání světa a uvažování o něm.

Kojenecký věk (do 12-18 měsíců)

Psycho-sociální vývoj podle E. H. Eriksona

- ❖ Klíčové téma vývojové krize je **základní důvěra vs. nedůvěra**. Vztah matka - dítě vytváří prostor pro získání základní důvěry v druhé lidi i sebe sama (*viz "intuitivní rodičovství" - H. Papoušek a M. Papoušková*), představuje však i riziko vytvoření nedůvěry v sebe a k "nepřátelskému" světu (*viz "dobrý a zlý prs" - H. S. Sullivan*).
- ❖ Jde o tzv. **receptivní fázi vývoje** (receptivita zde znamená otevřenost podnětům okolního světa). Primární pro styk dítěte s vnějším světem jsou ústa. Dítě doslova ochutnává svět. Klíčovou vztahovou událostí je **kojení** - důležité jsou okolnosti tohoto "rituálu" i jeho užívání (*viz např. problematika závislostí*).
- ❖ Důvěra ke světu vzniká také díky schopnosti **obnovovat pozitivní vztah** i po eventuální frustraci. Nepříliš dlouhá a častá frustrace posiluje důvěru více než neměnný stav (*svět funguje a je tu pro mě i tehdy, když vše není ihned po mém*).

Kojenecký věk (do 12-18 měsíců)

Psycho-sociální vývoj podle E. H. Eriksona

- ❖ Zdárné vyřešení krize tohoto období přináší do života dítěte ctnost v podobě **naděje**. Ta představuje přetrvávající víru, že **jedinec může v životě dosahovat svých potřeb**.
- ❖ Základní podmínkou kontaktu se světem je přísun stimulací poskytujících informace. Dítě může být **nedostatkem stimulací deprivováno**, což vede ke zpomalení a deformaci jeho vývoje.
- ❖ **Přebytek vnější stimulace dítě přetěžuje**, což přináší riziko nadměrného vytváření obranných mechanismů (např. agrese vůči stimulantu či naopak **percepční obrana** proti němu, až celková apatie - později se naučí i jinak unikat před příliš zahlcujícím světem). V tomto věku se děti nejvíce bojí hlasitých zvuků a neznámých předmětů.

Batoletčí věk (od 18 měsíců do 3 let)

V tomto období jsou klíčové dva pohyby:

retence (udržení něčeho, setrvání někde),

eliminace (opuštění, zahození).

- ❏ Díky nim vzniká schopnost ovládat vyměšování - **vlastnost spojená se socializací**, její riziko spočívá v možnosti nevhodného či předčasného nátlaku ze strany rodičů.
- ❏ Dítě má také možnosti **zpřesňování tělového schématu** - více prožívá svůj pohyb.
- ❏ Motorický rozvoj dále umožňuje samostatné uspokojení **aktuální potřeby stimulace**.
- ❏ Větší schopnost pohybu je zároveň symbolem úspěšného vývoje a vede ke změnám **chování okolí k dítěti** - k prohlubování jeho socializace.

Batoletčí věk (od 18 měsíců do 3 let)

Další rozvoj poznávacích procesů

- ❖ Celkově jde o období **intenzivního rozvoje**, který zasahuje mnoho oblastí - zejména motoriku, myšlení a řeč.
- ❖ Orientace v prostoru - rozvíjí se rozlišování "nahore" a "dole", odhad vzdáleností je stále nepřesný. Dítě **rozlišuje velikosti, ale nikoli vzdálenosti**.
- ❖ Orientace v čase - dítě **se orientuje pouze na přítomnost**. Minulost a budoucnost dítě nezajímá.
- ❖ Orientace v množství - pojem počtu je dítě schopné chápat až před druhým rokem, k odhadnutí počtu užívá vizuální odhad. **Dokáže zjistit, že z celku něco chybí**.

Batoletčí věk (od 18 měsíců do 3 let)

Sdílená pozornost

- ❖ Jde o tendenci a schopnost jedince **reagovat na snahu druhého** člověka zapojit tohoto jedince do společné činnosti tím, že této činnosti a tomuto jedinci věnuje pozornost.
- ❖ Deklarativní ukazování - tj. spontánní ukazování na objekt svého zájmu a jeho sdílení s druhým. Dítě nás **nutí podívat se na to, co ho zajímá** - podívá se na objekt (např. hračku) a zpět na druhou osobu, usměje se.
- ❖ Imperativní ukazování - tj. **ukazování prstem na objekty** u dětí s PAS obvykle chybí, ale může být i přítomné.
- ❖ Duální dělení pozornosti - tj. **prostý oční kontakt** bývá i u dětí s PAS v tomto věku často přítomen, jen mívá menší frekvenci.

Batoletčí věk (od 18 měsíců do 3 let)

Psycho-sociální vývoj podle E. H. Eriksona

- ❖ Klíčové téma vývojové krize je **autonomie vs. stud a pochyby**. Jak se dítě učí sebekontrolu, vytváří se u něj pocit nezávislosti, ale mohou se vytvořit také pocity studu a pochybnosti vztahující se na schopnost autonomně (svobodně) konat.
- ❖ Zdárné vyřešení krize tohoto období přináší do života dítěte ctnost v podobě **vůle**. Ta do budoucna představuje schopnost realizovat svobodný výběr, dostatečnou sebekontrolu a sílu uplatňovat **své vlastní pocity a postoje**.
- ❖ Dítě uvolňuje vazby, které byly pro něj nezbytné v prvním roce, ale byly by na překážku do budoucna - **prochází obdobím negativismu** (začíná rodiče trestat).

Autismus v kontextu dětského vývoje

Hravý, předškolní věk (od 3 do 6 let)

Teorie mysli

- ❖ Je to schopnost **interpretovat** či **vysuzovat mentální a emoční stavy** (zájmy, záměry, přání, znalosti, pocity apod.) vlastní, ale zvláště jiných lidí a chápat, že přesvědčení, přání a záměry ostatních lidí jsou odlišné od vlastních.
- ❖ Vyvíjí se typicky mezi 3. a 6. rokem věku, diagnostický milník je **kolem 4 let** - tehdy děti s autismem zaznamenávají výrazný deficit oproti jiným dětem.
- ❖ **Mechanismy pro odhadování** mentálních stavů druhých:
  - a) pozorováním chování u ostatních ho zároveň **imitujeme**, a tak máme fyziologickou a emocionální **odezvu**, podle které odvozujeme mentální stavy ostatních;
  - b) vytváříme si předpoklady **podle existujících znalostí** - ať už jde o konkrétní osobu a informace, které máme v paměti nebo o znalost situace, ve které se ostatní nachází, jejich kulturu a další relevantní informace.

Autismus v kontextu dětského vývoje

Hravý, předškolní věk (od 3 do 6 let)

Uvažování

- ❖ O prostoru - dítě **přeceňuje bližší objekty** na úkor vzdálenějších.
- ❖ Již zvládá pojmy "nahore" a "dole", ovšem teprve s nástupem do školy chápe pojmy "vlevo" a "vpravo". Teprve kolem 6 let by totiž měla být dokončena **funkční dominance hemisfér** pravé či levé - tzv. lateralita (viz předškolní vyšetření).
- ❖ O čase - dítě měří čas pomocí **opakujících se jevů**, které jsou pro ně subjektivně významné (proto je pro dítě mimořádně důležitá přibližná pravidelnost běžných denních činností).
- ❖ Stále platí, že dítě **žije pouze přítomností**, proto nikam nespěchá a nechápe proč je nutíme do neoblíbených činností (zde se velmi úročí důvěra, které jsme v dosavadní komunikaci s dítětem dosáhli).

Autismus v kontextu dětského vývoje

Hravý, předškolní věk (od 3 do 6 let)

Uvažování

- ❖ O počtu - dítě **množství spíše odhaduje** (číselný počet vnímá jako vlastnost objektu).
- ❖ Dítě již chápe pojmy "přidej" a "uber". Rozezná, zda jeho sourozenec náhodou nedostal něčeho víc než ono samo. **Vnímání počtu je podmíněno** jak rodinně, tak i kulturně (dítě se lépe naučí operovat se známými předměty).
- ❖ Začíná si "mluvit pro sebe" - **mluví nahlas**, ale jeho proslov není určen nikomu dalšímu. To předchází tzv. **vnitřní řeči**, která se později uplatňuje v přemýšlení a regulaci vlastního chování.
- ❖ Pokud jde o paměť, pro dítě je mnohem **snazší poznat to, co již vidělo či slyšelo**, než si na vyžádání **vybavit dříve vštěpované informace**. Děti si často pamatují to, co na ně udělalo **velký dojem** - lépe si pamatují vše **nové a jedinečné**.

Autismus v kontextu dětského vývoje

Hravý, předškolní věk (od 3 do 6 let)

Psycho-sociální vývoj podle E. H. Eriksona

- ❖ Klíčové téma vývojové krize je **iniciativa vs. pocit viny**. Větší pohyblivost a zvědavost dítěte podporují vývoj jeho iniciativy ve zvládnání prostředí, ale mohou se objevit i **pocity viny související s vlastní agresivitou a vzdorem vůči autoritám** (rozhodující bývá přístup těchto autorit k jeho rebelii).
- ❖ Zdárné vyřešení krize tohoto období přináší do života dítěte ctnost v podobě **rozhodnosti**. Ta představuje schopnost sebevědomě a beze strachu z potrestání si stanovovat své **vlastní cíle** a sledovat je.

Autismus v kontextu dětského vývoje

Školní věk (od 6 do 12 let)

Psycho-sociální vývoj podle E. H. Eriksona

- ❖ Klíčové téma vývojové krize je **snaha, usilovnost vs. pocit méněcennosti**. Jak se dítě učí kontrolovat vlastní představivost (ovládnout zaměření a udržení pozornosti, a také manipulovat s objekty v mysli) a zvládat zadané úkoly ve škole, vytváří se u něho usilovnost. Když si však dítě myslí, že úlohu nezvládá, může u něj vzniknout pocit méněcennosti (zásadní roli tedy hraje **vnější podpora z okolí**).
- ❖ Zdárné vyřešení krize tohoto období přináší do života dítěte ctnost v podobě **kompetentnosti**. Ta představuje využívání fyzických a psychických schopností při **dokončování rozdělané práce**.

Adolescentní věk (od 12 do 20 let)

Psycho-sociální vývoj podle E. H. Eriksona

- ❖ Klíčové téma vývojové krize je **identita vs. zmatenost rolí**. Pocit jedinečnosti, touha po **smysluplné roli a místě ve společnosti** a úsilí definovat sebe a své cíle - to dítě vede k postupnému vytvoření identity. Avšak puberta, tělesný růst, nevyhnutelnost opustit dětství a celková neurčitost hodnot způsobují, že tato přeměna je velmi těžká (viz anorexie) a člověk může prožívat zmatek při otázce, kdo je a kým by chtěl být.
- ❖ Zdárné vyřešení krize tohoto období přináší do života mladistvého ctnost v podobě **věrnosti**. Tou je míněna schopnost být loajální vůči lidem a ideálům. Vyplývá z pocitu vlastní identity, který ovšem současně sama posiluje.

Mladá dospělost (od 20 do 30 let)

Psycho-sociální vývoj podle E. H. Eriksona

- ❖ Klíčové téma vývojové krize je **intimita vs. izolace**. Snaha sjednotit (resp. synchronizovat) svoji identitu s identitou druhých vede mladého člověka k hledání intimity. Ovšem nepřiliš pevná identita může vytvářet vyhýbavé vztahy, které vedou spíše k postupnému vzdalování se od druhých lidí až izolaci.
- ❖ Zdárné vyřešení krize tohoto období přináší do života člověka ctnost v podobě **lásky** - schopnosti **vzájemné hluboké náklonnosti** v prožívaných vztazích.

Střední věk (od 30 do 65 let)

Psycho-sociální vývoj podle E. H. Eriksona

- ❖ Klíčové téma vývojové krize je **tvůrčí schopnosti vs. stagnace**. Potřeba vytvářet věci, děti, myšlenky, produkty - to vede člověka k produktivitě, k jeho tvůrčí schopnosti. Když se ovšem tato potřeba nevyjádří, osobnost riskuje zamrznutí (stagnaci) a ochuzení svého potenciálu (**hrozí až úpadek do deprese**, často tzv. "larvované").
- ❖ Zdárné vyřešení krize tohoto období přináší do života člověka ctnost v podobě **péče**. Tou je míněna schopnost starat se o to, **co člověk vytvořil** - děti, projekty, apod.

Zralý věk (od 65 let)

Psycho-sociální vývoj podle E. H. Eriksona

- ❖ Klíčové téma vývojové krize je **celistvá osobnost vs. zoufalství**. Zpětný pohled na život člověka, který je doprovázen pocitem uspokojení z toho, že jeho život měl smysl a řád, vede k pocitu celistvosti a autentičnosti vlastní osobnosti. Naopak pochybnosti o vlastním smysluplném žití, **pocity promarněného času** a smutek z nesplněných tužeb mohou být pramenem zoufalství a pocitu vlastní zbytečnosti v tomto světě.
- ❖ Zdárné vyřešení krize tohoto období přináší do života člověka ctnost v podobě **moudrosti**. Ta uchovává léty nabyté vědomosti a zkušenosti pro druhé a s láskou jim je předává.

Obecné potřeby dítěte

podle J. Langmeiera a Z. Matějčka

- ❏ Potřeba určitého množství, kvality a proměnlivosti vnějších podnětů
- ❏ Potřeba určité stálosti, řádu a smyslu v podnětech
- ❏ Potřeba prvotních citových a sociálních vztahů, tj. vztahů k osobám prvotních vychovatelů
- ❏ Potřeba identity, tj. potřeba společenského uplatnění a společenské hodnoty
- ❏ Potřeba otevřené budoucnosti neboli životní perspektivy

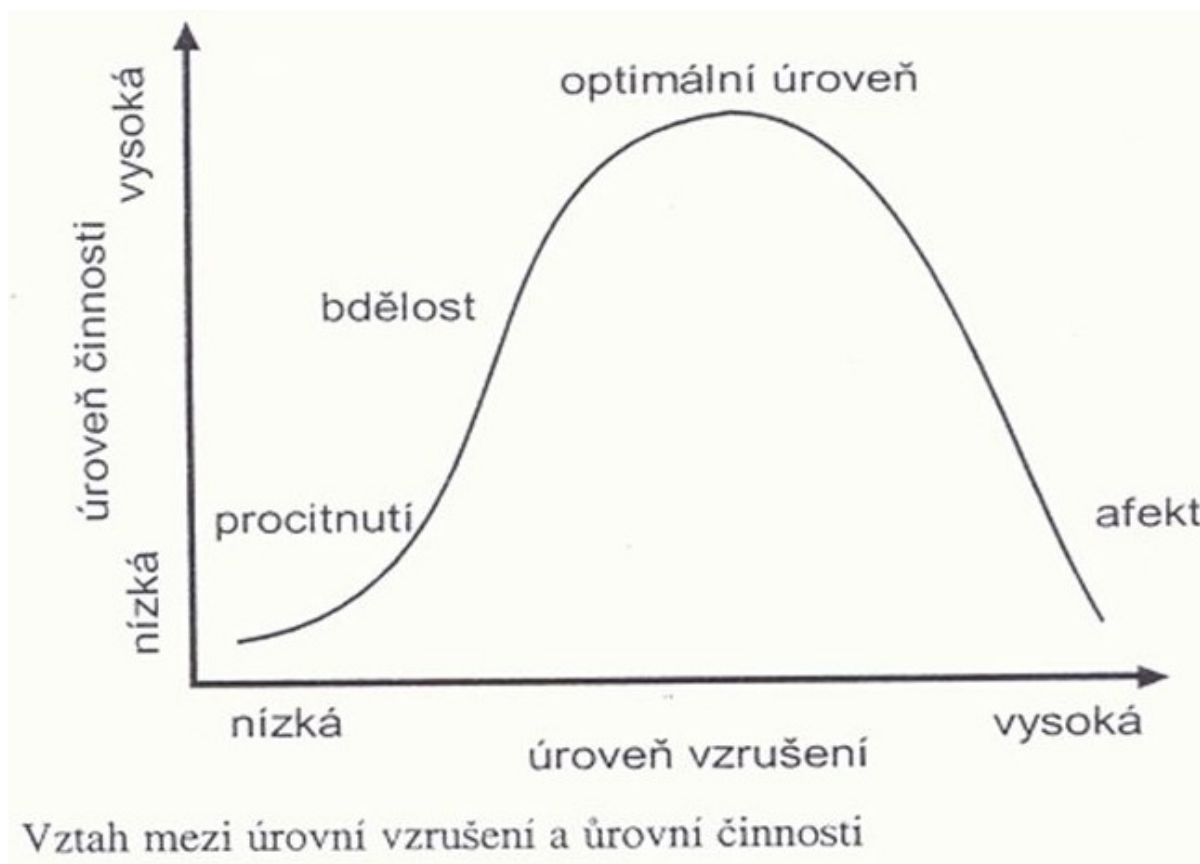
Autismus v kontextu dětského vývoje

Potřeba určitého množství, kvality a proměnlivosti vnějších podnětů

- ❖ Optimálním přísunem podnětů je organismu umožněno **naladit se na žádoucí úroveň activity**. Nevzniká ani nuda, ani přetížení podněty (viz výše problematika kojenců).
- ❖ **Yerkes-Dodsonův zákon** říká, že *zvyšující se míra aktivace organismu (ve smyslu bdělosti a připravenosti k výkonu) ovlivňuje pozitivně výkon člověka pouze do určitého bodu. Pokud se poté aktivace i nadále zvyšuje, výkon začíná naopak klesat.*
- ❖ *Optimální úroveň aktivace je pro každého člověka individuální. Kromě toho platí, že*
  - ▲ **pro jednoduché úkoly** je výhodnější vyšší míra aktivace, neboť hrozí chyby z nepozornosti (z nudy), zatímco
  - ▼ **pro náročnější či komplexnější úkoly** je výhodnější nižší míra aktivace, neboť při nich působí rušivě úzkost a strach ze selhání (např. tréma).

Autismus v kontextu dětského vývoje

Potřeba určitého množství, kvality a proměnlivosti vnějších podnětů

zdroj obrázku: <http://slideplayer.cz/slide/11575650/>

Autismus v kontextu dětského vývoje

Potřeba určitého množství, kvality a proměnlivosti vnějších podnětů

Specifikace této potřeby u dětí s autismem:

- ▣ Jejich **smyslová hypersenzitivita** vyžaduje ochranu před některými ostrými vjemy. Např. když pláče mladší sourozenec, může dojít ke zvýšené iritaci a až k agresivnímu jednání - není to však nepřátelství, ale obrana před nesnesitelnou zátěží.
- ▣ **Pestrost podnětů** je vítána pro navození kontaktu - ovšem jen tehdy, je-li dítě na kontakt připraveno. V případě subjektivně vnímané nepohody, může být pestrost vnímána i jako ohrožující.
- ▣ **Rituály** slouží k orientaci časové (podobně jako u batolat a raných předškoláků), ale také k ujištění o bezpečnosti známého prostředí.

Autismus v kontextu dětského vývoje

Potřeba určité stálosti, řádu a smyslu v podnětech

- ❖ Naplnění potřeby **smysluplného světa** dítěti umožňuje přetvářet podněty, které k němu přicházejí (pomocí smyslů), na zkušenosti, **poznatky a strategie** vlastního jednání.
- ❖ Kdybychom veškeré dění kolem sebe vnímali pouze jako náhodné (bez smyslu), byli bychom vystaveni chaosu a nemohli bychom se ničemu naučit. Mozek potřebuje vnímat ucelenost svých myšlenek a dějů, proto je tato potřeba **základní potřebou umožňující učení**.
- ❖ *Americký psycholog George Miller objevil, že navyšovat kapacitu své paměti můžeme mj. sdružováním jednotlivých informačních prvků do **smysluplných celků**, které pak samy vytvářejí jakési **meta-jednotky** ("chunks"). Dokladem toho jsou např. **mnemotechnické pomůcky** typu "Šetři se osle", "Zadek" či "Braprodali dvě hutače".*

Autismus v kontextu dětského vývoje

Potřeba určité stálosti, řádu a smyslu v podnětech

- ❖ Naše paměť má tendenci **pamatovat si epizody** - příběhy, nejlépe emočně zbarvené. To vede k dobrému vybavování zážitků, ale také jednotlivých informací v určitých podmínkách. Takové prostředí může reprezentovat také jakýkoli ze smyslů.
- ❖ Tato potřeba však jde mnohem dále a má **zejména sociální charakter**. Na dítě takto můžeme do jisté míry přenášet své emoce (strach, naděje apod.) a zejména riziková pak je pro dítě tzv. **dvojná vazba v komunikaci s rodiči** - přináší zmatek, bere situacím smysl (viz mnohé odkazy v anamnézách psychiatrických pacientů).
- ❖ **Hypotéza jazykové relativity** říká, že jazyk, který příslušníci různých kultur či společenských skupin užívají, ovlivňuje způsob jejich myšlení - reálný svět je (převážně nevědomě) vestavěn do našich jazykových návyků. Podle této (Sapir-Whorfovy) hypotézy vidíme, slyšíme a zakoušíme totéž, co ostatní zejména proto, že naše **společné jazykové zvyky předurčují výběr určitého vysvětlení situace**.

Autismus v kontextu dětského vývoje

Potřeba určité stálosti, řádu a smyslu v podnětech

Specifikace této potřeby u dětí s autismem:

- ❖ Tato potřeba bývá výrazně **zvýšená** oproti ostatním dětem.
- ❖ Vnímání řádu a smyslu v podnětech však může být **odlišné od vnímání ostatních dětí**. Zde je nutné respektovat individuální rozdíly dokonce i mezi jednotlivými dětmi s autismem.
- ❖ Je typické, že si hraje s **hračkami jinak** než se očekává - např. vytváří obrazce a mozaiky z autíček, pastelek, figurek apod.
- ❖ V pojetí hry těchto dětí bývá kus **originality**, protože nejsou tolik zatížené zvyklostmi a očekáváními. Na druhou stranu jejich hra nebývá příliš rozmanitá, mají tendence k **perseveraci**.

Autismus v kontextu dětského vývoje

Potřeba prvotních citových a sociálních vztahů, tj. vztahů k osobám prvotních vychovatelů

- ❖ Dostatečné uspokojení této potřeby přináší dítěti **pocit životní jistoty** a je podmínkou pro žádoucí vnitřní uspořádání jeho osobnosti.

Attachment (dobré přilnutí dítěte k matce, resp. k prvotnímu vychovateli) je důležitou podmínkou jeho svobodného osamostatňování. Vývoj attachmentu probíhá ve čtyřech fázích:

1. **do 3. měsíce** dítě neodlišuje své reakce vůči lidem - preferuje lidský hlas a tvář. Ve 3. měsíci se objevuje tzv. sociální smích - automatický úsměv jako reakce na lidskou tvář (i když nevyjadřuje emoci dítěte, povzbuzuje rodiče v interakci lásky a péče).
2. **od 3. do 6. měsíce** již dítě odlišuje své sociální reakce - směje se jen na známé lidi. Jedná se o **nejzásadnější období** pro vývoj attachmentu.

Autismus v kontextu dětského vývoje

Potřeba prvotních citových a sociálních vztahů, tj. vztahů k osobám prvotních vychovatelů

- 3. do 3 let** je již vztah zcela navozen - je intenzivní a výjimečný. Pozitivním důkazem attachmentu je **strach z cizího člověka**, který se stupňuje kolem 7. až 8. měsíce. Příkladem přimknutí je lezení za rodičem, který se vzdaluje. Dítě chce být chováno v přítomnosti cizí osoby. Matku vnímá jako bezpečnou základnu, ze které má možnost provádět průzkumy okolí. Na základě každodenní interakce si musí vytvořit vědomí, že **matka je vždy dosažitelná a vnímavá**.
- 4. od 3 let** do konce dětství se už jedná o **partnerství**. Dítě nehledá pouze matčinu blízkost, je schopno vnímat také její cíle a plány.
- ❏ Pokud se vztah nenaváže, je možná psychoterapie (mezi 18 - 24 měsíci věku), ale nelze již plně nahradit narušení z prvních 8 - 9 kritických měsíců. K narušení vztahu často dochází v důsledku **institucionální deprivace** (pobyty v nemocnicích apod.).

Autismus v kontextu dětského vývoje

Potřeba prvotních citových a sociálních vztahů, tj. vztahů k osobám prvotních vychovatelů

❖ V jednom roce věku je **typická separační úzkost**, tedy strach, že dítě bude odděleno od matky. Separace byla definována (u dětí ve věku 18 - 24 měsíců) ve třech fázích dětských separačních reakcí:

1. **fáze protestu** - projevuje se u dítěte křikem a pláčem;
2. **fáze zoufalství** - dítě ztrácí naději, že by se matka vrátila, je apatické, odmítá okolí;
3. **fáze skutečného odpoutání** od matky - dítě se podřídí novému prostředí.

Autismus v kontextu dětského vývoje

Potřeba prvotních citových a sociálních vztahů, tj. vztahů k osobám prvotních vychovatelů

❖ Na základě výzkumu Mary Aisenworthové pak byly definovány čtyři **typy vazeb**:

1. **Bezpečné přimknutí** - dítě používá matku jako bezpečnou základnu při průzkumu okolí. Po odchodu matky bývá úzkostné a při opětném shledání běží ihned k ní. Jde o **zdravý typ attachmentu** plný důvěry a radosti ze setkávání.
2. **Úzkostné vyhýbavé přimknutí** - dítě vypadá jako nezávislé na matce a při odloučení nejeví na první pohled viditelné známky úzkosti. Při opětném shledání se na ni ovšem zlobí, že odešla a truceje. Takové děti se mohou zdát vyspělejší, ale obvykle naopak mívají spíš nějaké emocionální obtíže. Jejich matky bývají odmítající a málo citlivé, děti se na ně **nemohou plně spolehnout**, a proto vykazují tyto obranné mechanismy.

Autismus v kontextu dětského vývoje

Potřeba prvotních citových a sociálních vztahů, tj. vztahů k osobám prvotních vychovatelů

- 3. Úzkostné ambivalentní přimknutí** - dítě lpí na matce a nechce se jí pustit, prakticky vůbec neprozkoumává okolí. Při odloučení bývá velmi rozrušené a rozčílené, při opětném shledání pak jedná ambivalentně (má radost, že matka přišla a má zlost, že je vůbec kdy opustila). Matky takových dětí reagují nekonzistentně (pokaždé jinak), dítě neví, co má očekávat, a proto **nemá jistotu, zda matku neztratí**, když bude prozkoumávat prostředí.
- 4. Přimknutí dezorientované a dezorganizované** - dítě při opětovném shledání po odluce radostně zdraví matku, ale hned nato se otáčí a jde od ní pryč. Jde vyloženě o **psychopatologický rys**.

Autismus v kontextu dětského vývoje

Potřeba prvotních citových a sociálních vztahů, tj. vztahů k osobám prvotních vychovatelů

Specifikace této potřeby u dětí s autismem:

- ❖ V průběhu vývoje se citové pouto vytváří **oboustranně** v rámci **vzájemné interakce** mezi "matkou" a dítětem. Nejčastěji jde o oční kontakt, vzájemné doteky, kojení, kolébání, hlasové projevy matky i dítěte, úsměvy, pláč atd. Zde má dítě s PAS často velké potíže.
- ❖ Podobně jako u dětí se smyslovým postižením, také u dětí s autismem mohou maminky **postrádat zpětnou vazbu a vzájemnost**. O to těžší mají svou cestu k dítěti a může to pevnost či vřelost jejich vztahu ovlivnit. A zpětně to působí také na dítě.
- ❖ Ve skutečnosti však dítě s autismem **velmi potřebuje bezpečný primární vztah**, díky němuž se snaží o kontakt. Jedním z hlavních problémů je strach, plynoucí z neznámého světa - a ten přítomnost takové osoby tlumí.

Autismus v kontextu dětského vývoje

Potřeba identity, tj. potřeba společenského uplatnění a společenské hodnoty

- ❖ Dobré uspokojení této potřeby přináší dítěti zdravé **vědomí vlastního já** - tedy důležitou podmínku pro osvojení společenských rolí a stanovování hodnotových (na hodnotách postavených) životních cílů.
- ❖ S touto problematikou souvisí také **vývoj morálního usuzování**. Je dán především výchovou, ale limitován je rovněž zráním mozku. Podle Lawrence Kohlberga se u dětí tento vývoj projevuje v šesti stádiích (šesté stádium bylo až později kritiky doplněno o orientaci na péči).

Předkonvenční morálka (typická pro předškolní období a začátek školy):

1. **Orientace na trest** - dítě poslouchá příkazy, aby se vyhnulo potrestání.
2. **Orientace na odměnu** - dítě se přizpůsobuje, aby získalo odměnu, jedná tak, aby se mu vrátilo to, co poskytlo.

Autismus v kontextu dětského vývoje

Potřeba identity, tj. potřeba společenského uplatnění a společenské hodnoty

Konvenční morálka (typická pro věk 7 až 11 let):

- 3. Orientace na to být hodným dítětem** - dítě se přizpůsobuje, aby se vyhnulo nesouhlasu ze strany druhých.
- 4. Orientace na autoritu** - dítě dodržuje sociální pravidla, aby se vyhnulo odsouzení ze strany autorit a vzniku vlastních pocitů viny, že "nedělá svoji povinnost".

Postkonvenční morálka (typicky se začíná rozvíjet zhruba od 12 let):

- 5. Orientace na společenskou smlouvu** - dítě jedná podle principů obecně uznávaných jako podstatné pro veřejné blaho, chce tak získat uznání od vrstevníků a tím i sebe samého.
- 6. Orientace na univerzální etické principy a na péči o druhé** - dítě jedná podle samostatně zvolených etických principů, aby zabránilo odsouzení sebe samého.

Autismus v kontextu dětského vývoje

Potřeba identity, tj. potřeba společenského uplatnění a společenské hodnoty

Specifikace této potřeby u dětí s autismem:

- ❖ O subjektivním prožívání identity většiny dětí s autismem toho víme velmi málo, je však pravděpodobné, že je obecně **méně zatížena očekáváním** rodičů ve srovnání s ostatními dětmi.
- ❖ Forma a míra autismu v průběhu vývoje dítěte bude mít také vliv na dosaženou úroveň morálního usuzování a identifikace se společností. Většinou tyto lidé dosahují **předkonvenční úrovně** (hedonický princip) a poté se případně, podle kapacity připojuje **orientace na autoritu** (umí potěšit).
- ❖ Obecně nelze očekávat příliš velké vystoupení z **egocentrického uvažování**.
- ❖ Velkou roli hraje **nápodoba** atraktivního chování. Ne vždy ovšem jde primárně o sociálně úspěšné strategie.

Autismus v kontextu dětského vývoje

Potřeba otevřené budoucnosti neboli životní perspektivy

- ❖ Uspokojení této potřeby dává lidskému životu **časové rozpětí** - rozpětí mezi nadějí a beznadějí, životním rozletem a zoufalstvím.
- ❖ Lidský život se uskutečňuje v čase a otevřená budoucnost je jedna z klíčových podmínek duševního zdraví. K otevřené budoucnosti patří také vývoj dětského chápání **konečnosti vlastního života**.
- ❖ Během **prvních 2 let** života dítě vůbec nerozumí pojmu smrti, má však vývojově daný strach ze separace.
- ❖ Pro většinu dětí ve věku **3 až 5 let** je pojem smrti neurčitý a spojují ho spíše se spánkem a nepřítomností světla nebo pohybu. Dítě smrt nepokládá za něco stálého, odmítá ji jako konečnou realitu. Věří, že smrt je víceméně náhodná, že ono samo nikdy nezemře. Vedle toho si všímá mrtvých živočichů, uvadajících květin apod.

Autismus v kontextu dětského vývoje

Potřeba otevřené budoucnosti neboli životní perspektivy

- ❖ Přibližně od **6 let** věku se děti pozvolna přizpůsobují tvrzení, že smrt je konečná, nevyhnutelná a týká se všeho živého. V raném školním věku mnoho dětí vnímá smrt jako osobu.
- ❖ Až ve věku **10 až 11 let** se všeobecnost a stálost smrti stává pro dítě pochopitelnou. Souvisí to s vývojem pojmu času a prostoru, pochopení rozdílů mezi vzpomínkami a fantazií, smrtí a pouhou nepřítomností, umíráním a odchodem pryč - tehdy je položen základ pro vnímání nevyhnutelnosti smrti jako přirozeného konce lidského života.
- ❖ **Smrtelně nemocné dítě** si naproti tomu může uvědomit smrt mnohem dříve než jeho zdravý vrstevník. U dětí pod 5 let se objevuje strach ze separace, osamělosti a bolesti. Starší děti již tuší pravdu.

Autismus v kontextu dětského vývoje

Potřeba otevřené budoucnosti neboli životní perspektivy

Specifikace této potřeby u dětí s autismem:

- ❖ Ani zde není snadné proniknout do systému očekávání dítěte. **Ritualizované chování** poukazuje na infantilní měření času a tedy pevném zakotvení v přítomnosti bez pojetí budoucnosti. To se ovšem týká jen **těžších forem autismu** a nikoli zcela.
- ❖ Tzv. **vysokofunkční autismus** připouští chápání konečnosti i vlastní smrti, jakož i dlouhodobé plánování.
- ❖ Určitým důkazem pojetí životní perspektivy jsou **úzkostné stavy**, které vždy s souvisí s pojetím budoucího stavu, tedy očekáváním, byť nemusí být nezbytně vědomé.
- ❖ Zdá se tedy, že životní perspektivu v pojetí autismu reprezentuje zejména obava o **zachování uspokojivého stavu** v rámci egocentrického pojetí chápání světa.

Doporučená literatura a webové odkazy:

- ❏ Erikson, E. H. (2002). Dětství a společnost. Argo.
- ❏ Matějček, Z. (2007). Co děti nejvíc potřebují. Portál.
- ❏ Říčan, P. (2014). Cesta životem: vývojová psychologie: přepracované vydání. Portál.
- ❏ Šance dětem - <https://www.sancedetem.cz/>
- ❏ Můj autismus - <https://mujautismus.cz/>
- ❏ Autismus screening - <https://www.autismus-screening.eu/>
- ❏ Nautis - <https://nautis.cz>
- ❏ 7 centrum - <http://www.7centrum.cz/>